

Лінгводидактичні аспекти фахової підготовки майбутнього вчителя: збірник наукових праць (за матеріалами VI Всеукраїнського науково-методичного семінару викладачів і студентів 27 березня 2014 р.) / За ред. К. Я. Климової. — Житомир: Видавництво ЖДУ ім. І. Франка, 2014. — 127 с.

Г.В. Підлужна – кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри філології і лінгводидактики
Житомирського державного університету імені Івана Франка

Розвиток творчих здібностей молодших школярів на уроках літературного читання

У сучасному світі відбуваються складні, багатогранні процеси в соціальному, економічному й духовному житті країн, націй, етносів, народів. Перед людством усе вагомніше постають завдання досягнути таємниці світу, природи, буття, вирішити проблеми планетарного масштабу. Методологічною парадигмою сучасної діяльності людини має стати творчість.

Початкова освіта закладає основи загальноосвітньої підготовки людини. Пріоритетне завдання початкової школі на сучасному етапі – не лише сформувати в учнів певну кількість знань, загальнонавчальних умінь та навичок, але й забезпечити подальше становлення особистості дитини, розвиток її розумових здібностей, а передусім – навчити самостійно й творчо мислити.

Проведений аналіз науково-методичної та психологічної літератури дає можливість констатувати, що на сьогодні накопичений певний досвід у формуванні творчих здібностей учнів. Зазначену проблему досліджувала значна кількість учених (В. Андрєєва, Н. Архипкіна, Ю. Бабанський, І. Барташнікова та О. Барташніков, Д. Богоявленська, Ю. Гільбух, Г. Костюк, О. Митник, В. Моляко, О. Савченко, Н. Тализіна, О. Яковлева та ін.). Проте питання розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках літературного читання залишається недостатньо вивченим. При цьому саме уроки читання та української мови, на наш погляд, мають широкі можливості для розвитку творчої

особистості молодшого школяра. Розвиток творчої діяльності учнів на основі прочитаного – нова змістова лінія в структурі програми з літературного читання для початкових класів, своєчасність появи якої є безсумнівною. Однак практика свідчить, що реалізація цієї змістової лінії часто викликає труднощі у вчителів, особливо початківців. Актуальність порушеної проблеми зумовила вибір теми нашої публікації. Мета статті – надання методичної допомоги вчителям та студентам-практикантам у розвитку творчих здібностей молодших школярів шляхом впровадження креативних вправ на уроках літературного читання.

Психологічна наука розглядає здібності як властивості індивіда, що є передумовою успішного виконання ним певних видів діяльності. Б. Теплов визначає три їх ознаки. По-перше, здібності – це індивідуально-психологічні особливості, які відрізняють одну людину від іншої. По-друге, здібностями називають не будь-які взагалі індивідуальні особливості, а лише такі, які мають відношення до успішності певної діяльності або кількох її видів. По-третє, поняття "здібність" не зводиться до тих знань, умінь чи навичок, які вже вироблені в певної людини Вони не є природженими, а є соціально набутими. Природженими, на думку психолога Б.Теплова, є задатки – певні анатомо-фізіологічні особливості організму, на сприятливому ґрунті яких розвиваються ті чи інші здібності [6, с. 22]. Творча здібність, або креативність, – це здатність породжувати незвичайні ідеї, відхилятися від традиційних схем мислення, швидко вирішувати проблемні ситуації. Основними показниками творчих здібностей є продуктивність, оригінальність, гнучкість, сміливість та швидкість мислення.

Проте якими б феноменальними не були здібності, самі собою, поза навчанням, поза діяльністю вони розвиватися не можуть. Про це говорять висновки вчених, що ґрунтуються на численних дослідженнях. Зокрема, відомий психолог Н. Лейтес зазначає: "Здібності не просто виявляються в праці, вони формуються, розвиваються, розцвітають у праці і гинуть у бездіяльності. Здібності існують тільки в розвитку... Здібність не існує поза конкретною

діяльністю людини, а формування її відбувається в умовах навчання і виховання..." [2, с. 39].

Підготовка вчителя до розвитку в молодших школярів творчих здібностей на уроках літературного читання передбачає дотримання наступних етапів:

1. Визначення для учнів кожного класу конкретних цілей щодо формування в них творчих здібностей.
2. Визначення в підручниках для читання текстів, які дозволяють цілеспрямовано формувати творчі здібності.
3. Введення в зміст уроків літературного читання творчих завдань, які стимулюють розвиток літературно-творчих здібностей.

Аналіз науково-методичної літератури, вивчення передового педагогічного досвіду та врахування результатів власної багаторічної роботи в початковій школі дозволили нам визначити найбільш ефективні види вправ і завдань, спрямованих на розвиток творчих здібностей учнів на уроках літературного читання, на яких зупинимося докладніше.

Значну кількість творчих вправ можна запропонувати школярам на основі текстів, що передбачені для вивчення в діючих підручниках для читання. Наприклад:

- доповнення та перебудова тексту (опис подій, які могли передувати зображенням; розширення змісту оповідання новим епізодом; вигадання нових обставин сюжету; складання нового закінчення оповідання, казки);
- прогнозування можливого розвитку подій, передбачення змісту твору на основі заголовка, ілюстрації, читання першого й заключного абзаців тексту;
- словесне малювання та "екранізація" прочитаного;
- складання творчих переказів;
- добір римованих слів, доповнення рядків віршів;
- складання "Сенкана", "Кубування", "Тронування" та ін.

Ефективними є також креативні вправи, що можуть мати лише опосередковане відношення до тексту, що вивчається. Це складання казок,

віршів, лічилок, загадок тощо (за аналогією, за опорою та без неї); інтерактивні творчі вправи ("Побажання", "Сам про себе", "Мікрофон" та ін.); літературно-творчі ігри. Розглянемо методику використання окремих творчих вправ та завдань на уроках літературного читання в початкових класах.

"Побажання". Учням заздалегідь роздаються невеличкі аркуші паперу. Далі вчитель пропонує написати гарні побажання сусіду по парті за літерами алфавіту, наприклад: *"Бажаю тобі бути: а – активним; б – бадьорим; в – веселим ; г – гарним; д – добрим"* і т.д. На побажанні кожен учень ставить підпис і вручає товаришеві. Таку вправу можна використати як розминку-"криголам" на початку уроку.

"Кубування" є "стратегією" навчання, яка допомагає творчо розглянути предмет чи явище з різних сторін. Утвореним групам із 5-6 учнів пропонується куб із написаними на кожному його боці вказівками:

Опишіть це. Розгляньте уважно об'єкт (можливо, лише уявний) та опишіть.

Порівняйте це. На що це схоже?

Встановіть асоціації. Що спадає вам на думку у зв'язку з цим?

Проаналізуйте це. Скажіть, яким чином це зроблено. Вам не обов'язково це знати. Ви можете це вигадати.

Знайдіть застосування цьому. Яким чином це може бути застосовано?

Запропонуйте аргументи за або проти цього. Займіть певну позицію. Використовуйте різні аргументи.

Учням пропонується викласти на папері думки на задану тему впродовж 5 хв. Далі відбувається презентація думок (виступи представників груп – доповідачів) та підведення загальних підсумків роботи [5, с.70] .

Під час складання учнями казок, загадок, віршів корисними стануть такі прийоми:

"Біном фантазії". Новий образ може з'явитись, якщо взяти два слова, між якими є певна змістова дистанція. Це активізує уяву, і в результаті виходить єдине фантастичне ціле. У "біномі фантазії" слова використовуються не в їх звичайному

значенні, а звільненими з мовного ряду, у якому вони звично фігурують. Наприклад, "шафа" й "собака". Ці слова можуть бути поєднані по-різному: *шафа собаки, собака на шафі, собака в шафі*. Кожне з цих поєднань може слугувати основою для вигадування конкретних ситуацій, з яких утворюється казка.

"Казка навиворіт". Цей прийом ефективний не тільки для розвитку навичок пародіювання. З його допомогою можна визначити вихідну точку для вільної розповіді, яка самостійно розгортається в будь-якому іншому напрямку. Наприклад: *Попелюшка – зла, нечемна дівчинка. Не допомагає добрій мачусі, знущається над лагідними, покірними зведеними сестрами тощо.*

Створення "вінегрету" з казок. Суть цього прийому полягає в тому, що події з різних казок переплітаються й розгалужуються за новим сюжетом. Наприклад: *Івасик-Телесик з'явився в будиночку Білосніжки і став її вихованцем. Тут з ним трапляються дивовижні пригоди...* Це надасть старій казці новизни й принесе задоволення дитині від фантазування засобами слова.

"Плюс один". Учні мають розповісти вже відому казку, додавши до її змісту ще один об'єкт, якого не було раніше. Наприклад: *три ведмеді, дівчинка, будиночок, три чашки, три стільці, три ліжка, слон.*

Зауважимо, що основу творчої діяльності складає взаємодія інтересу й радості, тому так важливо створювати на уроках літературного читання позитивне емоційне тло. Цьому сприяють креативні вправи та завдання ігрового характеру. Наприклад:

"Буріме" (3-4 кл.). Учитель пропонує дві пари рим-кінцівок чотирьох рядків віршика, причому рядки можуть римуватись по-різному: перший із третім, перший із другим, третій із четвертим. Гравцям необхідно скласти початок кожного рядка й отримати власний римований вірш.

"Кодувальники" (3-4 кл.). Керівник гри (а надалі й усі гравці) називає пари предметів, які "кодують" якийсь третій задуманий ним предмет, і пропонує учасникам гри відгадати задумане. Наприклад, задумавши *"фонтан"*, говорить:

"дерево" й "злива". Перемагає той, хто поряд із задуманим предметом назве найбільше число інших несподіваних предметів і чітко обґрунтує свої відповіді.

"Запитайлик" (2-3 кл.). Учитель називає будь-які два предмети, наприклад, "м'яч" і "кіт". Учасникам гри необхідно скласти якомога більше різноманітних запитань, у яких обов'язково використовуються ці слова. При цьому запитання мають бути по можливості незвичайними, іноді смішними. Наприклад, діти можуть скласти запитання: *"Чи грають коти у футбол?"*; *"Якщо кіт буде багато їсти, то стане круглим, як м'яч?"* та ін.

У роботі над розвитком творчих здібностей молодших школярів дуже важливими є педагогічна тактовність і толерантність учителя. Необхідно, щоб він заохочував дітей до творчості, стимулював нестандартні й цікаві рішення, а потім разом із дітьми оцінював їх рівень і якість.

Отже, одним із головних завдань учителів початкової ланки сучасної школи є розвиток творчих здібностей молодших школярів як необхідної умови вдосконалення особистісних якостей і підготовки дитини до свідомої, продуктивної та творчої діяльності в майбутньому.

Список використаних джерел

1. Барташнікова І.А., Барташніков О.О. Розвиток уяви та творчих здібностей у дітей 5-7 р. / І.А. Барташнікова, О.О. Барташніков. – Тернопіль: Богдан, 1998 – 263 с.
2. Лейтес Н.С. К проблеме сензитивных периодов психического развития человека / Н.С. Лейтес // Принципы развития в психологии. – М.: Просвещение, 1978. – С. 202.
3. Психологический словарь / [ред. В. П. Зинченко, Б. Г. Мещерякова]. – М.: Педагогика – Пресс, 1999. – 440 с.
4. Савченко О.Я. Сучасний урок у початкових класах / О.Я. Савченко. – К.: Магістр – S, 1997. – 256 с.

5. Стіл Д. Методична система "Розвиток критичного мислення в навчанні різних предметів": посібники 1-2 / Д. Стіл, К. Мередіт, Ч. Темпл – К.: Інтелект, 1998. – 76 с.
6. Теплов Б. М. Способность и одаренность / Б.М. Теплов // Избранные труды: в 2 т. – Т. 1. – М.: Просвещение, 1985. – С. 22 – 24.